

cavaller Besora, com el que cita un doc. de 1184, que pendria el nom del castell de Besora en el Ripollès (vol. II, 489b23, cf. 11 ss.).

Torrefeta, V. Freita

TORREGROSSA

Poble amb mun. a les Garrigues, situat en un sector del canal d'Urgell.

PRON. MOD.: *toēgrōsə*, oït a Mollerussa; *taēgrōsə*, oït a les Borges i a Juneda per Casacuberta (c. 1920); *teēgrōsə*, oït a Artesa per Coromines (XLII, 40.17). *Gentilici*: *taēgrosins*, oït a Juneda.

DOC. ANT. 1359: *Loch de la Torra Grossa* (CoDoACA XII, 19); 1491: *Turris grossa* (Lladonosa, Montsuar XXXI).

HOMÒNIMS. *La Torre Grossa*, cap de muntanya, a Fígols de les Mines (XXXVIII, 107.14). *Molí de Torregrossa*, a Piles (XXXIII, 2.16). *Torregrossa*, mas, a la Torre de les Maçanes (XXXV, 75.18). J. F. C.

TORRELAMEU

Poble de la Noguera, vora la confluència de la N. Ribagorçana amb el Segre, a uns 15 k. de Balaguer, a mig camí de Lleida.

PRON.: *toēlamēy*, allí mateix, i a Alfarràs i Alferri; *la tōē* a Albesa. *Gentilici*: *toīudans* (Casac. 1920); *toēlamēy* jo, a Albesa, 1931 (LI, 29, 210); anàlogament en l'enq. que hi vaig fer el 1957 (XVII, 105-10). És dolenta la grafia *Torrelameo*, obra d'administradors acastellanats, a la manera de *La Seo* per *La Seu*, *cabreo* 'capbreu', *Àneo*, *Montolio*, *Vique* i tantes arbitriarietats (totes rebutjades pels catalans).

Com que sembla haver estat població de creixença moderna, no és estrany que no en trobem sinó poca i no ben segura documentació antiga. Rocafort (GGC, p. 305) no en troba dades anteriors al cens de 1831, en què pertanyia al corregiment de Lleida, amb 110 hab., que c. 1900 havien augmentat a 588 amb 145 edificis i 38 d'escampats. No obstant sembla que el cens de 1359 es refereix al seu emplaçament i no a les altres *Meó* de més al N. (com la que preciso després al peu de la ciutat de Balaguer), en posar darrere de *Torres*, *Utxesa*, *Sudanell*, *Calaterrà*, *Gebut*, i *loch de Corbins*: «loch de la torra de Maho amb 12 focs» (cf. 50 focs a *Torres*, 24 a *Gebut*, 19 a *Corbins*), seguit de «loch de les cases de *Corbins* 17 focs, loch de la *Torra Ferrera* de Segrià 11 f., *Caniç*, *Roselló* i *loch del Guayre*» (CoDoACA XII, 24-25).

En efecte, Torrelameu és a uns 2 k. de Corbins, molt més a prop que de Balaguer. També sembla referir-se a aquest lloc MiretS., quan explica que la Cambra de Corbins del Gran Prior dels Hospitalers a Cat., es formà en el S. XVI amb els «territoris de Corbins, *Torre de la Meo* i Vilanova de la Barca» (*TemplH.*, p. 468 i n.).¹

Hi hem de veure, doncs, un cas més del nom de les cases o comandes dels frares templers i hospitalers: provinent, com és sabut, del llatí *MANSIONEM* 'estatge', que en català arcaic revestí la forma *mesó* 'casal, residència' (escrit així o *masó*); aquest mot estigué

subjecte a la pèrdua de la -s-, freqüent sobretot abans de l'accent (més i tot, en cat. occid.), com en *reina* 'resina', *roella*, *enciam* i els NLL *Avellanoa*, *-anua* (cf. encara *sanguua*: DECat VII, 658b12-18 i *LleuresC.*, 210, 255).

Una altra n'hi hagué al peu de *Balaguer*, més documentada que la que estudiem. Ja el Comte Ermengol d'Urgell, en una cessió als Templers vora Balaguer, que acabava de conquerir, l'anomenava, a. 1147 «molins que's diuen de *Almudaffer*» (MiretS., 87). Per altres docs. es dedueix que *Almudàfar* havia estat un home del Balaguer sarraí; per un altre de 1170 es veu que els Templers ja s'havien establert en aquests molins i fent-hi compres o admetent-hi donacions al voltant (MiretS., p. 102, n. 1); i en un de c. 1185 ja consta *Almudàfar*, convertit en NL, com un dels centres dels Templers en la regió entre Lleida i Talarn (p. 539). Per altres documents veiem concretament que el casal d'*Almudàfer* era conegut pel terme comú *mesó*: 1151, venda al Temple d'un alou: «infra te. civitatem *Balagarii* ad ipsos molendinos supradicte *mansionis*» (MiretS.), «ipsam *mansionem*» parlant del casal del Temple a Balaguer. I ja en forma catalana, 1152: «R. de Botcenich ven ad ipsa *meso del Temple* --- in te. de *Balagarii*».

Com explica Sanahuja (*L'Antiga Ciutat de Balaguer*, pp. 518, 520), l'antic *Almudàfer*, nom ja oblidat, és el lloc conegut com «partida de *La Meó*», a la qual ha quedat com a nom propi l'antic genèric: és prop del Pont, on hi ha avui la finca «*La Mehó*», a la dreta del Segre, al peu del Sant Crist; propietat actualment del matrimoni Francesc Porta i la seva muller balaguerina, el qual m'ho comunicà amablement, per carta, 12-IV-1972.

N'hi hagué encara altres casos, que en part es designen amb el nom de *Torre*, com en un doc. de 1227, on es venen «8 faneques de blat a la Casa d'Alguaire (octo fanecas) triticí comande in turre de Hospital de Alguaire» (MiretS., o. c., p. 551).

Es comprèn, doncs, que n'hi hauria un altre a la confluència del Segre amb la Noguera, o sigui a *Torrelameu*, que seria la designada, amb acumulació dels dos sinònims, com *Torre de La Meó* (o *Maó*) en els docs. de 1359. S. XVI, no confusible amb *La Meó* de Balaguer, que és 15 k. lluny, i amb tot el terme de Menargues entremig.

Aquesta és, doncs, la veritable ETIMOLOGIA del nom de *Torrelameu*, que ningú no havia provat d'explicar. Fora d'una conjectura meua (escrita de pas en el DECat VI, 614b28 i VIII, 123a45, arts. *galifardeu* i *pleta*) preguntant si venia de *Torre de la mel*. I és clar que la retiro. Si no quèiem en la veritat és perquè no s'explicava bé el trasllat de l'accent *meó* → *mēy*. Hagué d'haver-hi alguna acció anòmala? Potser influència de la pronúncia occitana, molts templers catalans eren de llengua d'Oc, en la qual es produeixen, amb força extensió dialectal, fets de retrocés de l'accent, com en el tipus *nació* > *nacieu* o el tipus *Saint African* > *Sent Africa*, -ico? Contaminació de la idea de *torre-la-mel* en què jo pensava? Tot hi pogué contri-